

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:34
sssjournal.com

pp.2173-2188
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 15/03/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 10/05/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 10.05.2019

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI VE İKİ BEYANNAMESİ

TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY AND TWO OPENING STATEMENT

Prof. Dr. M. Salih MERCAN

Bitlis Eren Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, msmercan.65@gmail.com, Bitlis/TÜRKİYE

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1423>

Reference : Mercan, M.S. (2019). "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve İki Beyannamesi", International Social Sciences Studies Journal, 5(34): 2173-2188.

ÖZ

Ahmed İzzet Paşa Hükümeti, milliyetlere esasına dayanan adil bir sulha erişmek amacıyla Mütarekeye talip oldu. İstiklali uğrunda namus ve şerefiyle çarpışan milletimiz 30 Teşrinievvel 1334 tarihinde imza ettiği mütareke ile silahını elinden bıraktı. İtilaf donanmaları İstanbul'a girdikten sonra Mütareke ahkâmı bir tarafa bırakıldı. Gün geçtikçe artan bir şiddetle Saltanat hukuku, Hükümetin haysiyeti, milletimizim izzeti nefsi taarruza uğradı. İtilaf Devletlerinden gördükleri teşvik ve fiili himaye sayesinde Osmanlı tebaası Hristiyan azınlıklar her yerde küstaha ne tecavüze başladılar.

İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde işgali, Dr. Rıza Nur ve arkadaşlarının bilinçli bir müdahalesi ve önergesi üzerine Meclis kendi iradesiyle toplantılarını 18 Mart süresiz erteleme kararı aldı. Böylece ileride başka şartlarda ve yerde kendini yeniden toplama imkânını hukuken elinde tutmuş oluyordu. Yeni toplantıya ve toplantı yerine geçişte bu karar bir meşruluk süreci oluşturacaktır. Önergenin ve kararın bir nedeni de Padişah'ın önüne geçmek fesih durumunu bir yana itmek, Saray'ı ve Meclisin geleceği konusunda söz sahibi olmaktan çıkarmaktır. Meclis-i Mebusan'ın almış olduğu faaliyetlerini tatil kararı, meşruluk köprüsünü sağlamlaştırdı. Mebusan Reisi Celalettin Arif Bey'in olumlu tavrı ve Ankara'ya geçmesi, ibreyi kesin bir şekilde yeni, girişim yönüne döndürdü

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920 Cuma günü, saat 13.45'te toplanmıştır. Hazır bulunan en yaşlı üye 1845 doğumlu Sinop Milletvekili Şerif Bey'dir. Başkanlık kürsüsüne çıkar ve açış konuşmasını yapar.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, İşgal, Seçim, Meclis, Başkan, Hükümet, Beyanname

ABSTRACT

The government of Ahmed Izzet Pasha sought to reach the armistice to reach a just peace based on nationality. Our nation, which fought with honor and honor for the sake of its independence, left its gun with a cease-fire signed in 1349 on 30. After the entente navies entered Istanbul, the armistice was left aside. With the increasing violence, the reign of Sultanate law, the dignity of the government, and the dignity of our nation were attacked by self. Thanks to the encouragement and de facto patronage from the Entente Powers, the Ottoman subjects began to rape the Christian minorities everywhere.

The invasion of Istanbul on 16 March 1920, Upon a conscious intervention and proposal by Rıza Nur and his colleagues, the Assembly decided to postpone its meetings for the duration of March 18 indefinitely. Thus, he was legally in possession of the possibility of re-collecting himself in other conditions and places in the future. This decision will create a legitimacy process for the new meeting and meeting place. One of the reasons for the resolution and the decision to step in front of the Sultan to push the situation aside, the Palace and the future of the Assembly was to have a say. The decision of the holiday of the activities of the Parliament-i Mebusan strengthened the bridge of legitimacy. The positive attitude of Mebusan's leader Celalettin Arif Bey and his move to Ankara turned the pointer into a definite new direction of initiative.

Rand National Assembly of Turkey, Friday, April 23, 1920, 13:45 hours were collected. The oldest member is Sinop Member of Parliament, who was born in 1845. He takes the chair of the presidency and makes the opening speech.

Keywords: Anatolia, Occupation, Election, Parliament, President, Government, Declaration

1.GİRİŞ

Ahmed İzzet Paşa Hükümeti, milliyetlere esasına dayanan adil bir sulha erişmek amacıyla Mütarekeye talip oldu. İstiklali uğrunda namus ve şerefiyle çarpışan milletimiz 30 Teşrinievvel 1334/1918 tarihinde imza ettiği mütareke ile silahını elinden bıraktı. İtilaf donanmaları İstanbul'a girdikten sonra Mütareke ahkâmı bir tarafa bırakıldı. Gün geçtikçe artan bir şiddetle Saltanat hukuku, Hükümetin haysiyeti, milletimizin izzeti nefsi taarruza uğradı. İtilaf Devletlerinden gördükleri teşvik ve fiili himaye sayesinde Osmanlı tebaası Hristiyan azınlıklar her yerde küstaha ne tecavüze başladılar.

Meclisi Mebusan'ın feshi, kuvvetini milletinden almayan Merkezi Hükümetin sık sık değişmesi ve halkın vicdanından doğan milli birlik uğrunda teşebbüsü, maalesef siyasi ihtiraslara kurban edilmesi nedeniyle âleme karşı Milli mevcudiyetimiz ihdas edilemedi.

Yabancı kuvvetlerin işgali altında inleyen payitahtımızda kan ağlayan bütün haysiyet sahibi vatan evlatları, milli istiklalinin bu durumdan kurtarılması, ancak vicdani milliden doğan birliğin azim ve iradesiyle kurtulacağına iman getirdiler. İzmir, Aydın faciası ve nihayet İstanbul'un işgali ile Milletvekillerinden bazılarının tutuklanmasından sonra yeni bir meclisin toplanması gerekli gören Heyeti Temsiliye, 10 Mart 1920'de ilgililere bir emir göndererek yeniden seçim yapılmasını ve seçilecek kişilerin Ankara'da toplanmasını istemişti.¹

Meclis 12 Ocak 1920 'de toplandı. Müdafaa-i Hukukçular çoğunlukta idi. Karakol grubu ve mandacılar da vardı. Mebusan'da Müdafaa-i Hukukçular Mustafa Kemal Paşa'nın istediği grubu kuramadılar, "Felah-ı Vatan" grubunu oluşturdular. Tavırları uzlaşmacı ve oldukça ürkekti. İstanbul havası onları gevşetmiş gibiydi. Meclis'in en büyük başarısı Misak-ı Milli'yi kabul etmek oldu. Metin daha önce Ankara'da Mustafa Kemal Paşa tarafından ana çizgileriyle oluşturulmuştu 28 Ocak 1920'de Ahd-ı Milli adıyla ilan edildi.²

İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde işgali, Dr. Rıza Nur ve arkadaşlarının bilinçli bir müdahalesi ve önergesi üzerine Meclis kendi iradesiyle toplantılarını 18 Mart süresiz erteleme kararı aldı. Böylece ileride başka şartlarda ve yerde kendini yeniden toplama imkânını hukuken elinde tutmuş oluyordu. Yeni toplantıya ve toplantı yerine geçişte bu karar bir meşruluk süreci oluşturacaktır. Önergenin ve kararın bir nedeni de Padişah'ın önüne geçmek fesih durumunu bir yana itmek, Saray'ı ve Meclisin geleceği konusunda söz sahibi olmaktan çıkarmaktır.(Tanör, s. 111)Meclis-i Mebusan'ın almış olduğu faaliyetlerini tatil kararı, meşruluk köprüsünü sağlamlaştırdı. Mebusan Reisi Celalettin Arif Bey'in olumlu tavrı ve Ankara'ya geçmesi, ibreyi kesin bir şekilde yeni, girişim yönüne döndürdü.³

Erzurum Kongresi başlıklı bölümde belirtildiği üzere Heyeti Temsiliye, bu kongrede kabul edilen "Şarki Anadolu Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Nizamnamesinin 7 nci maddesiyle kurulmuş, dokuz kişiden ibaret olan üyelerin isim ve adresleri 24 Ağustos 1919 tarihli bir beyanname ile Erzurum Valiliğine bildirilmiştir.

Bu heyetten beş kişi doğu illeri temsilcileri olarak Sivas Kongresine katılmış, bu kongrece vatanın bütününe kapsayacak şekilde genişletilerek "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi" haline dönüştürülen bu kurula, öncekilere ek olarak seçilen altı üye ile Heyeti Temsiliye üyelerinin sayısı (15) olmuştur. 3 üncü Kolordu Komutanı Refet Bey, Kongre sırasında Mustafa Kemal Paşanın çağırışı ile Canik (Samsun) temsilcisi olarak Sivas'a gelince kongre genel kuruluna "Heyeti Temsiliye Üyesi" olarak tanıtılmış, bu suretle de üye sayısı (16)ya ulaşmıştır. 12 Eylül 1919'da göreve başlayan Heyeti Temsiliye, TBMM'nin kuruluşuna kadar geçici hükümet olarak ulusal kurtuluş hareketinin yürütülmesi ve yeni bir Türk devletinin kurulmasında ağır sorumluluklar yüklenmiş ve 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla tarihi görevini başarı ile tamamlamıştır.⁴

Celalettin Arif Bey'in olumlu tavrı ve Ankara'ya geçmesi yeni ve olağanüstü bir meclis 'in Ankara'da toplanması çağırısı Mustafa Kemal Paşa'dan gelmesini kolaylaştırdı. Yeni ve ayansız bir Meclis, milletin mukadderatına tam egemen olmak üzere başkent dışında toplanacaktı.

¹-Tanör Bülent, ( ), Kurtuluş ve Kurulu, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, s. 111

²- Müderrisoğlu Alptekin (1990). Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara, s.17

³-Bülent Tanör, Kurtuluş Kurulu, İstanbul, s.111

⁴-Çoker F. (1994) Türk Parlamento tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-23, Ankara, s. 40

Mustafa Kemal Paşa, 17 Mart 1920'de Ordu komutanlarına bir genelge göndererek Meclisin Ankara'da toplanmasının gerekli olduğunu bildirdi. 19 Mart'taki genelgesinde; yeni seçilecek olanlarla, İstanbul'dan kurtulmayı başaran mebusların en kısa zamanda Ankara'da toplanmalarını istedi. Erzurum Kongresi kararlarında belirtilerek, Sivas'ta da onaylanan kararlarda açıklandığı gibi "Osmanlı hükümeti milletin istiklalini koruyamamış" ve Anadolu'da bir milli hükümetin kurulması için bütün şartlar oluşmuştu.⁵

Seçilen mebusların bir kısmının Ankara'ya ulaşmasından sonra, 23 Nisan 1920'de meclis ilk toplantısını yaptı. (66) seçim çevresinden (349) milletvekili seçilmiş olup İstanbul Mebusan Meclisinden (Malta'dan gelenler dâhil) gelen (88) milletvekili ile sayı (437) ye ulaşmıştır. Ancak (34) milletvekili Meclise katılmadan istifa ettiğinden I inci Dönemin toplam milletvekili sayısı (403) tür.

Heyeti Temsiliye'nin 19 Mart 1920 tarihli seçim talimatına göre seçilmiş olan milletvekilleri Nisan ayı başından itibaren Ankara'ya gelmeye başlamışlardır. O günün Ankara'sında Taşhan'dan başka yatacak yer pek olmayıp kiralık ev de güçlükte bulunmaktadır. Bu nedenle sonradan Maarif Vekâleti iken yanan Erkek Öğretmen Okulu, milletvekillere otel olarak ayrılmış, yemek için bir de tabldot kurulmuştur. Bu arada Meclisin toplanacağı yer de ayrı bir sorun olmuş, nihayet şimdi Müze olan bina, 20. Kolordu ve Ankara Müdafaayı Hukuk Cemiyetinin katkıları ile hazırlanmıştır. Bu bina, I inci Dünya Savaşının son yıllarında İttihat ve Terakki Fırkası tarafından Numune Mektebi ve Kulüp olarak yapımına başlanmış, o sırada Fırkanın Ankara Temsilcileri olan Memduh Şevket Bey (Esental Elazığ IV üncü, Bilecik V-VIII inci Dönem Milletvekili) Ankara'dan ayrılınca yerine atanan Necati Bey (Kurtuluş-Bursa I, II'nci Dönem Milletvekili) tarafından binanın inşasına devam olunmuşsa da savaş şartları içinde tamamlanması mümkün olamamıştır.

Millet Meclisinin Ulus Meydanındaki ittihat ve Terakki Kulübü binasında açılmasına karar verildi. 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışını bizzat gören o günkü gazeteci, tarihçi E. Behnan Şapolyo şöyle diyor : "Bina henüz tamamlanmamıştı. Kiremitleri bile döşenmemişti. Pek çok noksanları vardı. Kiremit yetmedi. Ankaralılar kendi çatılarından kucak kucak kiremit taşıyarak çatıyı kapattılar. Bu manzara çok anlamlıdır. ... Mecliste mebusların oturacağı sıra bile yoktu. Ankara Muallim Mektebinin tatbikat okuluna ait sıralar getirildi. O tarihte Ankara'da elektrik de yoktu. Kahvelerin birinden alınan petrol lambası asılarak aydınlatma sorunu da halledildi. Salonun koridoruna mebusların su içmesi için üç küp konuldu, üzerlerine maşrapa bırakıldı. Sokağa bakan ilk oda da Riyaset (Başkanlık) odası yapıldı. Daha sonra meşhur Hattat Hulusi Efendinin yazdığı «Hâkimiyet Milletindir» tabelâsı kürsünün arkasına asıldı."⁶ (Ezherli, s. 26)

Meclisin toplanma yeri olarak hazırlanmasına karar verildiği sırada binanın bir odasında Fransız işgal müfrezesinin komutanı oturmakta ve giriş kapısının önünde de Fransız bayrağı çekili bulunmaktadır. Önce Fransız subayı binadan çıkarılmış, çatıya kiremitler döşenmiş, okullardan sıralar getirilerek toplantı salonunda oturulacak yerler düzenlenmiş, kürsü yaptırılmıştır. Artık bina, açılışa hazırdır.⁷

Heyeti Temsiliye açılış için bir program düzenlemiş, bunu yurdun her tarafındaki askerî ve mülkî makamlar a göndermiştir. Sivas'ta yayımlanan "İradei Milliye" gazetesinin 22 Nisan 1920 tarihli sayısında aşağıda verilen bildiri yayınladı.

"1. Bimennihilkerim Nisanın 23 üncü günü, cuma namazını müteakip Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır. Millet Meclisi açılacaktır.

2. Vatanın istiklâlî, makamı muallayı Hilafet ve Saltanatın kurtarılması gibi en büyük ve hayatî görevleri yapacak olan Büyük Millet Meclisinin açılış günü Cumaya rastlatılmaktadır; o günün kutuluğundan faydalanılacak ve açılışından önce bütün mebuslar ile Hacı Bayram Veli Camii şerifinde cuma namazı kılınarak, okunacak salat ve kuranın nurundan feyiz alınacaktır. Namaz kılındıktan sonra Peygamberimizin sakalı ve sancağı el üstünde olduğu halde özel daireye gidilecektir. Özel daireye kadar Kolordu Komutanı askerî birliklerle özel tertipler aldıracaktır.

3. O günün kutsallığım teyit için, bugünden başlayarak, valilikte. Vali Beyefendi hazretlerinin -Yahya Galip'in- tertibi ile hatim indirilecek ve Buhari-i şerif okunmaya başlanacak, hatmi şerifin son kısımları, teberrüken cuma namazından sonra özel daire önünde bütünlenecektir.

⁵ İhsan Güneş, (1997), Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünce Yapısı, İş bankası Kültür Yayanları, İstanbul, s. 70

⁶ Ezherli İhsan, (1992), Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920), BMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları No: 54S. s38

⁷ Fahri Çöker, (1994) Türk Parlamento Tarihi, I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 4, Ankara, s. 38

4. Kutsal ve yaralı vatanımızın her köşesine aynı suretle bugünden başlanarak Buhari ve hatmi şerif okutularak cuma günü ezandan önce minarelerden salavatı şerife verilecek ve hutbede Hilâfetenah Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin namı nami-i hümayunu söylenirken, Zatı Şevketsimatı Padişahilerinin ve memaliki şahaneleri ile bütün tebaayı mülükânelerinin bir an önce kurtuluşu ve saadete nail olmaları için dua edilecektir.

Cuma namazı kılındıktan soma, hatim duası yapılarak, Makam'ı Muallayı Hilâfet ve Saltanatın ve bütün yurt parçalarının kurtarılması uğrunda millî mesainin önem ve kutsallığı ve milletin her ferdinin kendi vekillerinden mürekkep olan Büyük Millet Meclisinin vereceği vatan görevlerinin yerme getirilmesi hakkında konuşmalar yapılacak ve sonunda, Halife ve Padişahımız din ve devletimizin, vatan ve milletimizin kurtuluşu, saadeti ve istiklali için dua edilecektir.

Bu dinî ve vatanî törem müteakip, camilerden çıkıldıktan sonra bütün memlekette hükümet konaklarına gelinerek, Meclisin açılmasından dolayı resmî kutlama yapılacaktır. Her tarafta cuma namazından önce münasip surette mevlidi şerif okunacaktır.

5. Ulu Tanrıdan tam başarı dileriz.⁸

Heyeti Temsiliye adına

Mustafa Kemal

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920 Cuma günü, saat 13.45'te toplanmıştır. Hazır bulunan en yaşlı üye 1845 doğumlu Sinop Milletvekili Şerif Bey'dir. Başkanlık kürsüsüne çıkar ve açış konuşmasını yapar. Konuşması şöyledir

Reisi Sin (en Yaşlı)/Geçici Başkan Sinop Mebusu Şerif Beyin Meclisi açma nutku

Reisi Sîn Sinop Mebusu Şerif B. —"Değerli hazır bulunanlar, İstanbul'un geçici kaydıyla yabancı devletler kuvvetleri tarafından işgal ve bütün esasları ile Hilafet makamı ve hükümet merkezinin bağımsızlığı ortadan kaldırıldığını biliyorsunuz. Bu duruma baş eğmek, milletimizin önerilen yabancı tutsaklığını kabul etmesi demek idi. Ancak tam bağımsız yaşama kesin azminde olan ve her şeyden önce özgür ve başı dik milletimiz tutsaklığı şiddetle ret etmiş ve derhal vekillerini toplamaya başlayarak Yüce Meclisimizi vücuda getirmiştir. Ben bu Yüce Meclisin yaşlı başkanı olarak, Allanın yardımı ile milletimizin içte ve dışta tam bağımsızlığını ele alıp yönetmeğe başladığını bütün dünyaya ilan ederek Büyük Millet Meclisini açıyorum. Kutsal başımız, bütün Müslümanların Halifesi ve Osmanlıların Padişahı VI ncı Sultan Mehmet'in yabancıların elinden kurtarılması, sonsuza kadar Başkent İstanbul ile işgal altında türlü acılar çeken ve acımasız olarak yok edilmeye çalışılan diğer illerimizin düşmandan arındırılması için bize güç vermesini, Yüce Allah'tan diliyorum."⁹

Meclis'e "Büyük" niteliği, bir karar veya bir kanunla verilmiş değildir. Üyelerinin içlerinde doğan, kendiliğinden ortaya çıkmış bir ektir. Nitekim Meclis 1 sayılı "TBMM'nin suret-i Teşekkülü Hakkında" ki kararında (23 Nisan 1920) bu ad kullanılmıştır.¹⁰ Kanunlara daha sonra geçilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 23 Nisan 1920 tarihli önergesinde Meclis-i Ali'den söz eder. BU isim ilk toplantılarda sık sık kullanılır. Zabıt Kâtipleri bu ismi "zabt-ı sabık hülasaları"na geçirmişlerdir.¹¹

BMM'nin başına "Türkiye" sözcüğünün ün de 8 Şubat 1921 tarihli bir İcra Vekilleri Kararı ile ya da 23 Nisan Milli Bayram addine Dair Kanun'la (23.4.2922) eklendiği ileri sürülmektedir. Oysa daha ilk günkü (23 Nisan) 1 Nolu karar, Türkiye Büyük Millet meclisinin Sureti Teşekkülü Hakkında Heyeti Umumiye Kararı" başlığını taşıyor, meclisin adını o günden resmileştirmiş oluyordu.¹²

Mebusların bağlı buldukları toplumsal tabakaya, kültür düzeylerine, dünya görüşlerine ve temsil ettikleri politik düşüncelere göre çeşitli isimler ortaya atılmıştı. Meselâ İslâmcılar Meclis-i Kebir/Meclis-i Kebir-i Millî, Türk Ocağı sempatizanları Kurultay, Osmanlıcılar Meclis-i Mebûsan, milliyetçiler ise Büyük Millet Meclisi denilmesini istiyorlardı. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi Meclis-i Kebir-i Millî derken Meclis-i Ali'den söz edenler de vardı.¹³ Meclisin geçici başkanı Şerif Bey açış konuşmasına, "Büyük Millet

⁸ - İhsan Güneş, (1997), Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünce Yapısı, İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 71

⁹ -T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, 23.4.1336 Cuma, I. s. 2

¹⁰ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, 23.4.1336 Cuma, I. s. 2

¹¹ -Tunaya Tarık Zafer, (202), Türkiye'de Siyasal gelişmeler (1876-1938), İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, İstanbul, s. 89

¹² -Tanör Bülent, (2017) Osmanlı-tür anayasal gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.233

¹³ -Güneş İhsan, (1997), Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünce Yapısı, İş bankası Kültür Yayanları, İstanbul, s. 71

Meclisi'ni açıyorum" diyerek başlamıştı. Aynı şekilde meclisin toplanma sebeplerini kamuoyuna açıklamak için Hamdullah Suphi'nin (Tanrıöver) kaleme aldığı meclis bildirisinde de Büyük Millet Meclisi adı kullanıldı. Afyon mebusu Mehmed Şükrü'nün Hıyanet-i Vataniye Kanunu önerisinde ve Hukuku Esasiye Encümeni'nin 15 Ağustos'ta hazırladığı raporda meclisin tanımı yapılırken de Büyük Millet Meclisi adı benimsendi.¹⁴ Büyük Millet Meclisi hükümetinin imzaladığı ilk milletlerarası antlaşma olan, 2-3 Aralık 1920 tarihinde Ermenistan'la yapılan Gümrü Antlaşması'nda ise Türkiye Büyük Millet Meclisi adı kullanıldı. Nihayet Mustafa Kemal'in 8 Şubat 1921 tarihinden itibaren İcra Vekilleri Heyeti kararlarını Türkiye Büyük Millet Meclisi reisi sıfatıyla imzalamasından sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi adı süreklilik kazandı. 1 Mart 1921'de Afganistan ve 16 Mart'ta Rusya ile imzalanan dostluk antlaşmalarında da Türkiye Büyük Millet Meclisi adı kullanıldı.¹⁵

Daha sonra Mustafa Kemal Paşa Meclisin hangi azalardan teşekkül edeceğine dair beyanatta bulundu.

Mustafa Kemal Paşa'nın Meclisin hangi azalardan teşekkül edeceğine dair beyanatu

Mustafa Kemal Paşa. (Ankara) — Meclisi Âliniz malûmu âlileri salâhiyeti fevkalâdeyi haiz olarak yeniden intihap edilen Mebusanı Kiram ile duçarı taarruz olan makara, saltanattan tahlisi nefis ile buraya gelen Mebusanı Kiramdan mürekkeptir. Tahlisi nefsedip gelebilecek olan mebusan ile birlikte bir Meclisi Ali vücuda getirilmesi ancak yeni intihap edilen tarzı intihapta mevzu bahis olmuştur. Bu anda Meclisimiz münekkittir. Evvelce intihap edilen mebusanm dahi aynı derece salâhiyette ifayı vazife etmesinin mebusanm tarzı intihabından daha ziyade şümüllü olduğu için bunun muvafık olacağı kanaatindeyim. Bu hususu teyit etmek isterim. (Muvafık, muvafık sedaları).¹⁶

Bu konuşmadan sonra seçimlere geçildi. Mustafa Kemal Paşanın önerisi ile Muhittin Baha Bey (Bursa), genel kurulun önerisi ile de Kütahya Mebusu Cevdet Bey Divan Kâtipliklerine seçildiler ve kürsüdeki yerlerini aldılar. Daha sonra milletvekillerinin mazbatalarını incelemek üzere on beşer kişilik iki encümen seçimi kura ile yapıldı. 24 Nisan 1920 de toplanılmak üzere Meclis saat 14.30'da tatil edildi.¹⁷

24 Nisan 1336 (1920) günü ikinci birleşim saat onda yine en yaşlı üye Şerif Beyin başkanlığında açıldı. Bir önceki birleşimde kurulmuş olan komisyonlar tarafından mazbataları tetkik edilen üyelerin mebuslukları kabul edildi. Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa kürsüye geldi, Mütarekeden Erzurum Kongresinin toplanmasına kadar geçen süre içindeki olaylar hakkında beyanatta bulundu. Birinci oturuma 11.30'da ara verildi, ikinci oturumda da, Erzurum Kongresinden İstanbul'un işgaline kadar cereyan eden olaylar anlatıldı. Alınan millî önlemler dile getirildi. Saat birde de ikinci oturuma ara verildi. Saat üçte başlayan üçüncü oturumda İstanbul'un işgalinden Meclisin açılışına kadar geçen süre içindeki olaylar dile getirildi. Meclisin yönetimi fiilen ele geçirdiğini, Meclis Başkanlığına getirilecek başkanın milletvekilleri içinden seçilecek kabine üyelerinin de başkanı olup hükümetin kurulması konusunda şifahen genel kurula teklifte bulundu. Bu konunun genel kurulda tartışılmasının önemine de değindi, iç olaylara ait açıklama yapmak istediğini belirterek, bunun için gizli celse yapılmasını önerdi.¹⁸

Dördüncü oturum gizli olarak yapıldı. Beşinci oturum 17.30'da açıldı. Mustafa Kemal Paşa bu oturumda 120 reyden 110 rey olarak Meclis Başkanlığına seçildi. Celâlettin Arif Bey ikinci Reisliğe, Abdülhalim Çelebi de Birinci Reis Vekâletine seçildiler. Bu oturumda Türkiye Büyük Millet Meclisinin millet ve devletin kurtuluşunu hedef aldığına ve çalışmalarını bu yönde yapacağına ait bir tamim ve tebliğ hazırlanıp millete duyurulmasına ilişkin karar oybirliği ile kabul edildi.

25.4.1920 tarihli üçüncü birleşimin ikinci oturumunda da Kırşehir Mebusu Cemalettin Efendi ikinci Reis Vekâletine seçildi. Üçüncü oturumda Divanı Riyaset Kâtipliklerine Haydar Bey (Kütahya), Refik Bey (Konya), Muhittin Baha Bey (Bursa), Cevdet Bey (Kütahya). Dördüncü Oturumda da Rasim Bey (Sivas), Feyyaz Bey (Yozgat), idare Amirliğine (idare Memurluğuna) da Emir Paşa (Sivas) ve İbrahim Süreyya Bey (Sanman) seçildiler. Böylece Başkanlık Divanı seçimleri tamamlanmış oldu.¹⁹

¹⁴ -Alptekin Müderrisoğlu, (1990), Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 248

¹⁵ -Güneş, a.g.e. s. 72

¹⁶ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, 23.4.1336 Cuma, I. s. 2

¹⁷ -Ezherli İhsan, (1992) Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920), BMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları No: 54, s. 35

¹⁸ -Ezherli, a.g.e. s. 38

¹⁹ -Ezherli, a.g.e. (gös.yer)

Yukarıda belirtilen işlemler aşağıda belirtildiği şekilde yürütüldü.

Kâtibi Muvakkat Muhiddin Baha B. (Bursa) — Bir takrir daha var. (Çorum Mebusu Fuad Beyle arkadaşlarının, Meclise bir Reisisani intihabına dair 3'ncü celsede okunan takririni tekrar okundu.

Reisi Sın B. — Reye koyuyoruz. Kabul edenler ellerini kaldırsın.

Fuad B. (Çorum) — Efendim, müsaade buyurunuz, arz edeyim: Şimdi öteden beri kuvvei teşriyenin timsali olan Meclisi Mebusanda bir reis vardır. Sonra ne vardır? İki reis vekili! Şimdi biz diyoruz ki, mademki Meclisimiz kuvvei icraiye de haizdir. Evvelâ bir reis bir de reisisani intihap edelim. Ondan sonra da iki tane Reis vekili intihap edelim

Kâtibi Muvakkat Muhiddin BAHA B. (Bursa) — isimleri bir kâğıda yazalım tayini esami ile iki reis intihap edeceğiz. Birinci reis ile ikinci reisin aynı kâğıda yazılmasını teklif buyuruyorlar. (Hep bir ağızdan: Dördünü bir kâğıda yazalım.

Kâtibi Muvakkat Muhiddin Baha B. (Bursa) — Mecmuu âra (120) ekseriyeti mutlaka için lâzım olan rey (61) dir. **Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Reisiyyel (110) rey** ile (Alkışlar), Celâleddin Arif Beyefendi (Erzurum) Reisisani (109) rey (Alkışlar), **Çelebi Abdülhalim Efendi Hazretleri Birinci Reisvekili rey (91.)** (Alkışlar), diğer âzayı kiram ihrazı ekseriyet edememişlerdir, İsmail Fazıl Paşa Hazretleri ikinci Reisvekâleti için (44), rey almışlardır. Hacıbektâş Şeyhi Kırşehir Mebusu Cemaleddin Efendi Hazretleri (31) rey almışlardır. Bunun için yeniden intihap yapılacaktır.

Reisvekillikleri için 25 Nisan günü yapılan oylama sonucuna göre: **104 rey ile Hacı Bektâş Çelebisi Cemaleddin Efendi Hazretleri İkinci Reis vekilliğini kazandıkları anlaşılmıştır.**

Celâleddin Arif Beyin takrirleri mucibince iki encümen teşkil edilmiştir. Bunlardan biri ki, Meclisin muamelâtını tanzim, Heyeti icraiyesini teşkil ve heyet ile Meclisin münasebatını tayin edecektir. Bu, on beş azadan mürekkep olacaktır. Diğer icra encümenidir ki, takirde beş altı zattan müteşekkil olması teklif edilmiş ve teklif kabul edilmiştir.²⁰

TBMM'nin açılmasıyla milletin meşru haklarını koruyacak bir kurucu meclis oluşturulmuş oluyordu.²¹

TBMM'nin kurulmasıyla Anadolu'da yeni bir hükümet ortaya çıkmış oluyordu. 2 Mayıs 1920'de Meclis üyeleri arasından ilk "İcra Vekilleri Heyeti" de teşekkül ettirildi ki; bu durum Erzurum Kongresi'nde hazırlanmış olan planın uygulanması olarak kabul edilebilir.

Meclis; yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kendinde toplamış "Kuvvetler Birliği"

temeline göre kurulmuştu. Meclis, yasaları yapmak ve bunları kendi arasından seçtiği hükümet üyelerine uygulamakla iki yetkisini doğrudan doğruya kendisi kullanıyordu. Meclis'çe alınan kararların uygulanabilmesi için kendi içinden seçilerek 11 üyeden oluşturulan yürütmeye "İcra Vekilleri Heyeti" üyelerine de, Meclis'e karşı sorumlu olduklarından "nazır" veya "bakan" denmeyip sadece "vekil" deniyor ve bunlar hükümeti meydana getiriyordu. İcra Vekilleri Heyeti'nin başkanı Meclisin de başkanı idi.²²

Üçüncü Birleşimin altıncı oturumunda Hamdullah Subhi Bey (Antalya),daha önceki birleşimde alman karar gereğince hazırlanan bildiriye okudu. Bu bildiri, Hâkimiyeti Milliye Gazetesinin 28 Nisan 1920Çarşamba günü nüshasında yayınlandı.

"Büyük Millet Meclisinin memlekete beyannamesi Anadolu'nun her köşesinden gelen vekillerinizin teşkil ettiği Büyük Millet Meclisi olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete hakikati söylemeye lüzum gördü, İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek maksadını güden bazı hainler sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir vilâyetinin, Antalya'nın, Adana'nın, Antep'in ve Maraş ve Urfa havalisinin düşmanlar tarafından işgali üzerine silâhına sarılan millettaş ve dindaşlarınızı yine size mahvettirmek için Padişah ve Halifeye isyan sözünü ortaya atıyorlar. Millet Meclisi Halife ve Padişahımızı düşman tazyikinden kurtarmak, Anadolu'nun şunun, bunun elinde parça parça kalmasına mâni olmak, payitahtımızı yine anavatana bağlamak için çalışıyor. Biz vekilleriniz Cenabıhak ve Resulüekremi namıma yemin ederiz ki Padişaha ve Halifeye isyan sözü bir yalandan ibarettir ve bundan

²⁰-T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, , Üçüncü İctima, 25.4.1336 Pazar, 1. s. 60

²¹-Tunaya, a.g.e., s89

²²- Ezherli, s. 9

maksat vatanı müdafaa eden kuvvetleri aldatılan Müslümanların elleriyle mahvetmek ve memleketi sahipsiz ve müdafaasız bırakarak elde etmektir. Hint'in. Mısır'ın başına gelen halden mübarek vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın! İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraş'ını elhâsıl vatanın düşman istilâsına uğramış kısımlarını müdafaa edenleri din ve milletlerinin şerefi için kan döken kardeşlerinizi arkadan size vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisinin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin. Tâ ki, din son yurdunu kaybetmesin. Tâ ki, milletimiz köle olmasın. Biz birlik oldukça düşman üzerimize gelmeyeceğini resmen ilân etti. Onun candan özlediği aramızda nifak ve şikaktır. -Allanın laneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun ve tevfiği, Halife ve Padişahımızı, millet ve vatanı kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın.”²³

İcra Kuvvetinin Teşekkülüne Doğru

Meclisteki yapılan çalışmalar sırasında görülene bazı hususlara dikkate alınarak bir icra heyetinin teşkili konusunda teklifler yapılır. Çünkü Meclisi hem icra ve hem de teşriî ile muvazzaftır. Teşriî bir zamanı muvakkat için olur. Çünkü insan her gün ve her saat kanun yapmaz. Fakat icra işi her gün ve 'her saat vukua gelebilir. Hiç beklenilmediği bir zamanda bakarsınız icra işiyle iştiğal 'etmek lüzumu his olunur. Gece insanı yatağından kaldırırlar ve icraya ait emirler verdirtirler. Mademki, Meclisi Âliniz icra işiyle de iştiğal 'ediyor. Tabiidir ki; daimî olması lâzım gelir. Fakat düşündük. Olabilir ki: Ahval tamimiyle sükûnet peyda eder ve Meclisi Âliniz 'de biraz dinlenmek ihtiyacını hisseder. Onun için bir ay tatili müzakerat edelim de bu tatili müzaferat esnasında biraz dinleniriz ve Heyeti icraiye de mademki, bizim tevkil ettiğimiz zevattır, onlar da vazifesini görsünler denir. Böyle bir zamanda birisi istifa eyleyecek olursa onun için de bir tedbir alınması gerekir. Tabiidir iki, 'buradaki madde doğrudan doğruya Meclisin hukuk ve salâhiyetine 'hiçbir veçhile taarruz mahiyetini caiz değildir. Burada, Reis kendisi bir zata der ki: Şu Meclis gelinceye kadar şu işi size tevdi ediyorum, sonra Meclis toplandığı zaman bu umuru size tevdi eylediğimi Meclise arz ederim, sonra Meclis kabul 'ederse mevkiinizde kalırsınız. Kabul etmediği takdirde diğer birini tayin eder.

İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Tespit Edilen Mevaddı Kanuniye Lâyihası

Madde 1. — Şer'i ye ve Evkaf, «Sıhhiye ve Muaveneti içtimaiye, iktisat (Ticaret, 'Ziraat, Orman ve Maadin) Maarif, Adliye ve Mezabib, Maliye ve Rüşumat, Nafia, Dâhiliye (Emniyeti Umumiye, Posta ve Telgraf), Müdafaai Millîye, Hariciye, Erkânı Harbiye Umumiye işlerini görmek üzere Büyük Millet Meclisinin on bir zattan mürekkep bir icra Vekilleri Heyeti vardır.

Madde 2. — icra Vekilleri, Büyük Millet Meclisinin ekseriyeti mutlaka ile intihap olunur.

Madde 3. — Her Vekil deruhte ettiği umurun ifasında mensup olduğu 'encümenin reyî istişaresini alabilir.

Madde 4. — icra Vekilleri arasında çıkacak ihtilâfı Büyük Millet Meclisi 'halleder.

Madde 5. — Meclisin toplanmadığı zaman<da Vekiller meyanmda istifa eden olursa bilâhare Meclisin tasdikına iktiran etmek üzere mezkûr umuru Büyük Millet Meclisi Reisi, Melis azasından tensip edeceği zata 'kendi mesuliyeti alamda muvakkaten tevdi eder.²⁴

Kastamonu	Konya	Kütahya	Erzurum
Abdulkadir Kemali	Refik	Besim Atalay	Celaleddin Arif
İzmir	Sinop	Bursa	Mustafa Kemal
Yunus Nadi	Rıza Nur	Şeyh Servet	

Müfid Ef. (Kırşehir) — Bu kanun ikmal edilmiyor. Onun için diğerleri de mevkii müzakereye konacak ve birçok vazaife ait maddeler yapılacak ki, onlar da sonra reye konacak. Onun için bu dört madde kâfidir. Şimdi heyeti umumiyesini reye vazediniz.

Reis — Bu efendim dört maddeyi okuyoruz. (Kâtip Haydar B. okur).

Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin sureti intihabına dair Kanun

Madde 1— Şer'iye ve Evkaf, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye, İktisat (Ticaret, Sanayi, Ziraat, Orman ve Maadin) Maarif, Adliye ve Mezahip, Maliye ve Rüşumat ve Defteri Hakani, Nafia, Dâhiliye (Emniyeti

²³ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Üçüncü İçtima, 25.4.1336 Pazar, 1. s. 60

²⁴ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, 23.4.1336 Cuma, I. s. 2

Umumiye, Posta ve Telgraf), Müdafaa-i Milliye, Hariciye, Erkânı Harbiye-i Umumiye işlerini görmek üzere Büyük Millet Meclisinin on bir zattan mürekkep bir İcra Vekilleri Heyeti vardır.

Madde 2— icra Vekilleri, Büyük Millet Meclisinin ekseriyeti mutlakasıyla aralarından intihap olunur.

Madde 3— Her vekil derimde ettiği umurun ifasında mensubolduğu encümenin rey-i istişarisini alabilir.

Madde 4— İcra Vekilleri arasında çıkacak ihtilâfi Büyük Millet Meclisi halleder.

Yapılan oylama sonucu (130 mevcut), 110 (Kabul), 15 (Ret), 5 (Müstenkif/çekimser) bulunuyor. Şu halde bu dört madde kabul olundu.

*Yukarıda verilen kanun metni sadeleştirildiğinde:*²⁵

1-Din işleri ve Vakıflar, Sağlık ve Sosyal Yardım, İktisat, Ticaret, Sanayi, Ziraat, Orman, Maden, Milli Eğitim, Adliye ve Mezhepler, Maliye, Gümrük ve Tapu Kadastro, Nafia, İşleri, Genel Emniyet, Posta ve Telgraf, Milli Savunma, Dışişleri ve Genel Kurmay, işlerini görmek üzere Büyük Millet Meclisi'nin on bir üyeden oluşan bir Bakanlar Kurulu vardır.

2- Bakanlar Kurulu, Büyük Millet Meclisi'nin mutlak çoğunluğu ile seçilir.

3- Her Bakan üzerine aldığı işleri yerine getirirken, mensup olduğu komisyonun görüşünü alabilir.

4-Bakanlar Kurulu arasında çıkacak anlaşmazlıkları, Büyük Millet Meclisi halleder

3 Mayıs günü yapılan icra vekilleri heyeti oylaması sonucuna göre:

Umuru Şer'yle Vekâletine: Seksen reyle Karaca B. Müftüsü Mustafa Fehmi Efendi intihap olunmuştur. Yalnız şurasını arz edeyim ki, reye iştirak edenlerin adedi yüz otuz yedidir. Beş müstenkifimiz/çekimser var. Ekseriyeti mutlaka altmış dokuz, o halde Mustafa Fehmi Efendi. Seksen rey almıştır ve intihap olunmuştur. (Allah muvaffakiyet versin sedaları). Dâhiliye Umuruna: Doksan altı reyle Cami Bey; Adliye Vekâletine: Seksen üç reyle bendeniz (.Celâleddin Arif Bey); Nafia Vekâletine: Yetmiş dokuz reyle İsmail Fazıl Paşa... Hariciye Vekâletine: Yüz yirmi bir reyle Bekir Sami Bey; Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletine: Yüz yirmi yedi reyle Dr. Adnan ey; İktisat Vekâletine: Doksan dokuz reyle Yusuf Kemal Bey; Müdafaa-i Milliye Vekâletine: Yüz on sekiz reyle Fevzi Paşa; Erkânı Harbiye-i Umumiye: Yüz yirmi dokuz reyle İsmet Bey; Şimdi dokuz vekil bu suretle intihap olunmuşlar, diğerleri (Maliye ve Maarif) için ekseriyet ihraz olunamamış. Maliyeye Hakkı Behiç Bey altmış beş rey almış, Ferid Bey; kırk beş rey, Maarif için Hamdullah Subhi Bey; altmış rey, Dr. Rıza Nur Bey; kırk üç rey almışlar. O halde Maliye ile Maarif için yeniden intihap icrası lâzım geliyor. Onun için efendim lütfen isimler yeniden yazılsın. Maliye ve Maarif.

Yukarıda verilen kanun teklifi kabul edildiği ve esas olarak şu konuların kanunlaştığı görülmektedir.

Reis — Efendim müsaadenizle neticeyi arz ediyorum: Reye iştirak eden zevatın adedi yüz otuz iki, iki müstenkif var, ekseriyeti mutlaka altmış yedidir. Hamdullah Subhi B. Maarif için altmışaltı rey almış, Dr. Rıza Nur B. kırk iki rey almışlar... Maliye için Hakkı Behiç Bey altmış dört, Ferid Bey elli yedi rey almışlardır ve bittabi hiçbir intihap olunamamışlar, çünkü ekseriyeti mutlakaya iktiran edememişler. Onun için müsaadenizle yarın daha büyük bir ekseriyetle intihabı yapmamız ediyor gerekir.²⁶

Maarif ve Maliye vekâletleri için intihap

Reis — Efendim, intihabata başlamazdan evvel Hamdullah Subhi Beyin bir takriri var.

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Maarif Vekâleti için dün vaki olan intihapta reylerin inkısama uğraması nazarı dikkate alınarak Meclisi Âliye istinkâfımı arz etmeye lüzum gördüm, Maarif Vekâleti hususunda hiçbir arkadaşına en küçük bir arzu ifade etmediğimi ve bu yolda hiçbir ferdin telkinini kullanmadığımı bilhassa kayıt ve işaret ettikten sonra zamanın her şeyden ziyade mütesanit ve yekpare bir kuvvetle dâhilî ve haricî selâmetimizi istihsal

²⁵-Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri, Ankara, 1982, s. 80-81 (Belge no: 83)

²⁶- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, 23.4.1336 Cuma, I. s. 2

edecek bir heyeti icraiyye lüzum gösterdiğini düşünerek namzet olan diğer muhterem arkadaşımıza bir ekseriyeti kaviye ile teyit ve müzaheretini bahşetmesini Meclisi Âliden rica ederim.²⁷

Antalya Mebusu

Hamdullah Subhi

Reis — O halde efendim şimdi Maarif ve Maliye Vekâleti intihabatı yapacağız. Maarif ve Maliye Vekâleti için lütfen efendim, namzetlerin: ismi yazılısın da tasnifi araya vaz' edelim.

Reis — Efendim, neticeyi arz ediyorum. Reye iştirak buyuran zevatın adedi yüz yirmi yedidir. Bu zevattan, dokuz tanesi müstenkiftir. Yüz yirmi yedinin ekseriyeti mutlaka (64) dür. Maliye Vekâletine Hakkı Behiç Bey (74) rey ile ve Maarif Vekâletine de Rıza Nur Bey (65) rey ile intihap olunmuşlardır.²⁸

Teşkil edilen İcra Vekillerinin durumu esas alındığında:²⁹

1-Millî iradenin fiilen vatanın mukadderatına el koyması temel esas olarak kabul edilmiştir.

2-Büyük Millet Meclisi kanun yapmayı ve yürütme yetkisini kendisinde toplamış ve milletin genel millî iradesini tamamen üstlenmiştir.

3-Büyük Millet Meclisi seçilecek ve vekil olarak görevlendirecek üyelerin her biri ayrı ayrı ve topluca, hep birlikte Genl Kurul'a karşı sorumludur.

4-Büyük Millet Meclisi Başkanı, aynı zamanda Bakanlar Kurulu Başkanı, Meclis Başkanı adına imza atmaya ve kararlaştırılan şeyleri onaylamaya yetkili olmakla beraber, yürütmeye ait husullarda, Gemel Kurul'a karşı tamamen sorumludur.

Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşanın Hükümet teşkilatı hakkında teklifi

Mustafa Kemal Paşa.(Ankara) — Şimdi müsaade buyurursanız bu dakikadan itibaren takip olunması lâzım gelen bazı nokta-i nazarları arz edeceğim ve mazbut olan bu nıkâtı nazarı müsaade buyrulursa aynen okuyacağım: Bugünkü müşkül vaziyet içinde vatanı tehlike-i inhilâ hazı lâzım gelen tedbir bittabi Heyeti Muhteremelerine ait olacaktır. Ancak bu hususta da kendi tetkikat ve malûmatımıza istinat eden kanaatlerimizi Meclisi Âlinize arz etmeyi faydalı addetmekteyiz. Gerek hukuku esasiye kavaidine gerek tarihteki emsali adideye ve gerek zamanımızda aynı şeraiti elime içinde mâruzu inhidam kalmış olan milletlerin teşkil ettiği ibreti müessireye nazaran memleketi inkisam ve inhilâlden kurtarmak için derhal Kuvayi Umumiye milliyeyi esaslî teşkilât ile tevhit etmekten başka çare yoktur. Bunun şekli ne olmak lâzım gelir? İşte mesele buradadır.

Gayrimesru ve gayrimesul kuvvetlerin tahakkümüyle kuvayi Devleti tevhide imkân bulursa dahi bunun temadisi kabil olmadığını bilirsiniz. Esasen Meclisi Âlinizin mevcudiyeti de evvel emirde meşruiyet ve mesuliyet esaslarının milletçe vacibülmüraat görüldüğüne en büyük delildir. Binaenaleyh Meclisi Âlinizde tekâsüf eden irade-i âliye milliyeye istinat etmek suretiyle meşruiyet ve kanuniyetini ve yine Heyeti Muhtereminizde tecelli eyleyen vicdanı milletin muhakemesine merbut bulunmak cihetiyle de mesuliyetini takdir ve teâbit edecek bir kuvvetin idare i umur etmesi zaruridir, **bu kuvvetin şekli tabîisi ise bir Hükümettir.**³⁰

Hükümet teşkilâtının şekli esasisi gayrimesul bir Reisi Hükümette tespit edilen nokta-i tevazüne istinaden kuvve-i teşriyye vazifesiyle mükellef bir heyeti murakabe ile vazifede devamı bu heyetin inzimamı itimadına mütevakkıf **bir kuvvei icraiyyeden ve bu kuvvei icraiyyenin vazife-i milliyeye göre taksim ve tensiğinden ibarettir. Bu şekilde kuvayi icraiye, Reisi Hükümet tarafından müntahap ve kuvve-i teşriyyenin itimat ve muvafakatin müstenit bir kuvvettir ki, hilâfet ve saltanat makamının tahlisine muvaffakiyet hâsıl olduktan sonra Padişahımız ve Halife-i Müslim'in Efendimiz her nevi cebir ve ikrahtan azada ve tamamıyla hür ve müstakil olarak kendini milletin ağuşu sadakatinde gördüğü gün Meclisi Âlinizin tanzim edeceği esasatı** kanuniye dairesinde vazı muhterem ve mübeccelini ahzeder³¹

Meclisi Âliniz murakıp ve müdekkik mahiyetinde bir Meclisi Mebusan değildir. Binaenaleyh ittihazı mukarrerat eylerler. Biz ittifakı Cumhura her kuvvetten ziyade salâhiyet bahşeden İslâmiyet esasatını

²⁷ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, 23.4.1336 Cuma, I. s. 2

²⁸ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, 23.4.1336 Cuma, I. s. 2

²⁹ - Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri, Ankara, 1982, s. 80-81 (Belge no: 83)

³⁰ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima, 24.4.1336 Cumartesi, I, s. 30

³¹ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima, 24.4.1336 Cumartesi, I, s. 31

nazarı dikkate alarak Meclisi Âlinizi kâffeî umuru millette doğrudan doğruya vazîülyed tanımak taraftarıyız.

Bu umdei esasiye kabul edildikten sonra daima Meclisi Âlinizin Heyeti Umumiyesi teferruatı umura kadar fiilen tetkik ve müzakere imkânını bulamayacağından Heyeti Muhteremenizden tefrik ve tevkil edilecek azanın Hükümet teşkilâtı hazırasına nazaran icap eden taksimi mesai esasına göre memur edilmesi ve her birinin ayrı ayrı ve cümlesinin müştereken Heyeti Umumiye huzurunda mesul olması temini maksada kâfidir. Bu halde Meclisi Âlinize riyaset edecek zatın Meclisi Âlinizi temsil etmesi itibariyle tevdiî umur edilen âzayı muhteremeden mürekkep heyete de riyaset etmesi ve Meclisi Âliniz namına vazî imzaya ve tasdiki mukarrerata salâhiyettar olması ve icraya ait mesailde diğer *azayı muhtereme gibi Heyeti Umumiye nezdinde tamamen mesul olması zaruridir. Bu şekilde Heyeti İcraiye Meclisi, Âlinin tasvibiyle tevkil edilecek ve Heyeti Umumiyeye karşı mesul olacak azayı muhteremeden ibaret olacak ve hatta isimleri de (Vekil) tesmiye edilecektir. Reis olacak zat vakta ağır bir mesuliyet altında bulunacaktır. Çünkü Heyeti İcraiye ve vekiller ile Heyeti Muhteremeniz arasında bütün mesuliyet evvel emirde kendisine raci ve bu mesuliyet hem Meclisi Âlinizdeki, hem Heyeti Vekiledeki Riyase makamının ikisine birden sâdir.*³²

Milletin intihap ettiği Heyeti Teşriîye ile muvazenetini Hükümet Riyaseti makamının teşkil ettiği noktai vahdette bulur. Hükümet teşkilâtının bu kuyudu esasiyesine göre içinde bulunduğumuz buhrana ve memleketimizin ahvali hususiyesine nazaran bizim için kabili tatbik olup olmadığını düşünmek mecburiyetindediriz.

Bizim bu zemindeki tetkikat neticesinde hâsıl ettiğimiz kanaate göre idarenin bu şeklini mahzurdan salim görmemekteyiz. Çünkü Devleti Osmaniye diğer her hangi bir Devlet gibi hükümdarının nüfuzu cismanisi etrafında müteşekkil değildir. *Makamı Saltanat aynı zamanda Makamı Hilâfet olmak itibariyle Padişahımız Cumhuriyet İslâm'ın da reisedir.* Mücahedatımızın birinci gayesi ise Saltanat ve Hilâfet makamlarının tefrikini istifdah eden düşmanlarımıza, irade-i milliyenin buna müsait olmadığını göstermek ve bu makamı mukadesayı esareti ecnebiyeden tahlis ederek ulul emrin salâhiyetini düşmanın tehdit ve ikrahından azade kılmaktır. Bu esasa göre Anadolu'da muvakkat kaydıyla dahi olsa bir Hükümet Reisi tanımak veya bir Padişah kaymakamı ihdas etmek hiçbir suretle kabili cevaz değildir.

Şu halde reissiz bir Hükümet vücuda getirmek zaruret mesaisini idameye dahi imkân yoktur. Diğer taraftan her hangi bir makama kuvayı Devlet ve milleti tevhit ve teviz salâhiyeti bahş ederek o makamı gayrimesul tanımak mucibi felâkettir. Halifenin bile mesuliyetini esas olarak kabul etmiş olan İslamiyet'in böyle sureti tesviyelere müsait olamayacağı aşikârdır.³³

Bu müşkül ve yekdiğeriyle telifi imkânsız esasat içinde durüdiraz tetkikat icra ederek nihayet İslamiyet'in şeraiti esasiyesine müracaatla Meclisi Âlinizde teksif edilmiş olan ve bütün cumhuriyet İslâm'ın da müzaheret ve muvafakatine mazhar bulunan irade-i milliyeyi bilfiil mukadderatı vatana vâzûlyed tanımak umdei esasiyesini kabul ediyoruz. Azayı muhtereme bu nıkatı nazar hulasaten tamim olunarak, intihabına delâlet olunması ve salâhiyeti fevkalâde kaydıyla intihabedilmiş bulunmaları ve müntehiplerin de teksir ve tevsi olunması, esas itibariyle bu umdenin milletçe do tamamen kabul edilmiş olduğuna delildir. Binaenaleyh Meclisi Âliniz, haiz olduğu salâhiyet binaen karşısına çıkacak bir kuvveyi icraiye için yalnız murakabe etmek ve mesaili hayatiye millet üzerinde böyle bir heyetle mücadelede mecbur kalmak gibi vaziyeti haziranın mütehammil olamayacağı mahdut bir vazife-i teşriîye ile değil, idarei umumiye millet fiilen deruhte ve selâmeti memleket ve hilâfeti bizzat temin ve müdafaa vazife ve salâhiyetiyle teşekkül etmiştir ve artık Meclisi Âlinizin fevkinde bir kuvvet mevcut değildir.

İşte memleketimizin şimdiye kadar geçirdiği buhrandan, felâketlerden, kâh Avrupa'yı taklit etmek, kâh idarei umuru devleti şahsi nokta-i nazarlara göre tanzim ve tensika çalışmak, kâh kanunu esasiyi bile ihtirasatı şahsiyeye baziçe eylemek gibi pek elim neticelerini gördüğü basiretsizliklerden hâsıl olan intibahı umumiye tercüman olduğumuz itikadıyla şu müşkül ve buhranlı devri tarihinin mücahedatını bu yolda tensik etmek taraftarıyız. Bittabi hüküm Heyeti muhteremelerininindir. Yalnız maruz olduğumuz inhilâl tehlikesine ve umuru devlet ve milletin uzun müddetten beri mercisiz kaldığına tekrar nazarı dikkati celp ederek bilüzum nazariyat arasında devam edecek münakaşatın en fena idarelerden daha ziyade suitesirat tevhit edeceğini arz etmeyi de vazife-i hamiyet icabı görüyorum. Cenabi hak muvaffakiyet ihsan etsin âmin.³⁴

³²-T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İctima, 24.4.1336 Cumartesi, I, s. 31

³³-T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İctima, 24.4.1336 Cumartesi, I, s. 31

³⁴-T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İctima, 24.4.1336 Cumartesi, I, s. 32

*TBMM, bu aşamada, çalışmalarını millete de duyurmak amacı ile bir bildiri yayımlanmasına karar vermiş, Hamdullah Suphi Bey (Antalya) metni aşağıda yazılı Beyannameyi Genel Kurulun onayına sunmuştur.*³⁵

Büyük Millet Meclisinin memleketine beyannamesi

Anadolu'nun her köşesinden gelen vekillerinizin teşkil ettiği Büyük Millet Meclisi olanı

biteni dinleyip anladıktan sonra millete hakikati söylemeye lüzum gördü. İngilizler tarafından

satın alman ve millet birbirine düşürmek maksadım güden bazı hainler sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir vilâyetinin, Antalya'nın, Adana'm, Antep'in ve Maraş ve Urfa havalisinin düşmanlar tarafından işgali üzerine silâhına sarılan millettaş ve dindaşlarınızı yine size mahvettirmek için Padişah ve Halifeye isyan sözünü ortaya atıyorlar. Millet Meclisi Halife ve Padişahımızı düşman tazyikinden kurtarmak, Anadolu'nun şunun, bunun elinde parça parça kalmasına mâni olmak, payitahtımızı yine anavatana bağlamak için çalışıyor. Biz vekilleriniz Cenabı Hak ve Resulüekrem'in namına yemin ederiz ki Padişaha ve Halifeye isyan sözü bir yalandan ibarettir ve bundan maksat vatani müdafaa eden kuvvetleri aldatılan Müslümanların elleriyle mahvetmek ve memleketi sahipsiz ve müdafaasız bırakarak elde etmektir. Hint'in, Mısır'ın basma gelen halden mübarek vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın! İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraş'ını elhâsıl vatanın düşman istilâsına uğramış kısımların müdafa edenleri din ve milletlerinin şerefi için kan döken kardeşlerinizi arkadan size vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisinin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin. Ta ki, din son yurdunu kaybetmesin, Ta ki, milletimiz köle olmasın. Biz birlik oldukça düşman üzerimize gelmeyeceğini resmen ilân etti. Onun candan özlediği aramızda nifak ve şakaktır. Allah'ın laneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun ve Tevfik'i, Halife ve Padişahımızı, millet ve vatani kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın.³⁶

İslâm Âlemine Bildiri

5 Mayıs 1920 birleşiminde de, Hamdi Namık Bey (İzmit), millî hareketin bir ayaklanma gibi gösterilerek fetvalar düzenlenmesine karşı İslâm âlemine bir bildiri yayımlanmasını zorunlu gördüğünü beyan ile bir önerge vermiş, Başkan Hamdullah Suphi Bey (Antalya) in böyle bir öneri olduğunu söyleyerek önerge gereği yapılmak üzere Şer'îyle Encümenine gönderilmiştir. 9 Mayıs 1920'deki birleşimde Encümenin ve Hamdullah Suphi Beyin ayrı ayrı hazırladığı aşağıdaki Beyannameler okunarak yapılan görüşmelerden sonra birincisinin yurt içinde, ikincisinin İslâm âlemine yayımlanıp dağıtılması kararlaştırılmış, TBMM adına Mustafa Kemal Paşa tarafından imza edilen ve İslâm dünyasına hitap eden Beyanname aynı gün Anadolu Ajansı vasıtasıyla yayımlanmıştır.³⁷

Beyanname sureti

Bilcümle erbabı ilim ve irfanın ve zevki aşınay hakaikî bünyanın malûmları olduğu

veçhile bütün avalim; hakîmü lâyezal ve âlimü zülcelâl hazretlerinin mazahir esmai ilâhiye

ve asarı sıfatı cemaliye ve celâliyesinden ibarettir; nevi insan ise bu mazahir ve âsân hülûsa

ve zübdesidir. İnsanda imareti arz ve siyaseti nas gibi sırrı Hilâfetin tamamı tecellisi ve bu suretle nizamı âlemin vechi ekmeli üzere bakası insanın haiz olduğu on iki nevi kuvanı tevazün ve teadül etmelerine ve bunun husulü ise halikine ibadet, her hususta adalete riayet ululemirden madud olan ulemanın ahkâmı şeriye ve siyaseti İslâm'a muvafık olarak beyan ve tebliğ edeceği emre itaat misillü mekârimi ahlâk ile tehalluk ve diyaneti hakka ile tedeyyün etmelerine vabestedir. Binaenaleyh şari taâlâ ve tekaddes hazretlerinin; ümmeti, hikmetle ve mevzai hasene ve münazara! müstahsene ile irşadı âmir olan "Üdü ilâ sebili rabbike bilhikmeti velmevizatülhasene" ayeti celilesi ahkâmı münifesine ittibaan; düşmanlarımızdan İngilizlerin sırf İslamiyet'i yer yüzünden kaldırmak maksadı hainanesiyle Makarrı Hilâfet ve Saltanatımız olan sevgili İstanbul'umuzu işgal ve Halife zişammızı tahtı esarete almak suretiyle istiklâl-i milimizi ihlâl ettiklerine karşı biz İslamların dini mübinimizin emrettiği dairede ne suretle hareket etmesi lâzım geldiğini ilân ve beyana mecburiyet hâsıl olmuştur.³⁸

³⁵- Çoker F. (1994),Türk Parlamento tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-23, Ankara, s. 93

³⁶-T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Üçüncü İçtima, 25.4.1336 Pazar, 1. s. 60

³⁷- Çoker F. (1994),Türk Parlamento tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-23, Ankara, s. 94

³⁸- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, On üçüncü içtima, 9.5.1336 Pazar, I, s. 246

Ey ehli İslam! Din ve vatanımıza taarruz eden ve sizi vatanlarınızdan çıkaran düşmanlarınızı nerede bulursanız anları sizi çıkardıkları yerden çıkarınız ki, onların sizi vatanınızdan çıkartmış olmaları bir fitne olup fitne ise katilden eşettir, mealinde olan "**Faktülûhüm haysü sekiftümuhüm ve uhrucuhüm minhaysü âhrecuküm velfitnetü eşeddü minelkat**" nami celili sübhanisi dairesinde mütarekeden soma düşmanın yedi istilâsına geçmiş olan vatani istirdat ve levsü adadan tathir için kavi bir azim ve iman ile sai ve gayretten daha makul ve daha meşru hiçbir hareket tasavvur edilemeyeceğine nazaran İstanbul ve İzmir ile sair işgal altında bulunan vatanın ve bilhassa Halifei zişanımız ve sevgili Hakanımızın istihlâsı istiklâli milletimizin iade ve idamesi, fitne ve fesadı adanın refi ve izalesi lüzumu şedidi serisine iptinaen milletin sinei intihabından doğmuş olan Kuvayı Milliye'nin hareketi rnküllülücuh muvafıkı şer'i şerif olmakla beraber âlemi muhasımın nazarında hakkı hayata malik olduğumuzu ispata kâfi bir kaziyedir. Çünkü Halifei Müslim'in Hazretlerinin makamı Hilâfet ve Saltanatı olan İstanbul Emirülmümininin hilafı marzisi olarak Düveli Muhasama tarafından fiilen işgal edildi; askerî İslamiye eslihasından tecrit ve bazıları bigayrihakkın katil makar ve Hilâfetin muhafazasını kâfil olan bilcümle istihkâmat ve kıla ve vesaiti sairei harbiye zapt ve İstanbul'da idarei örfiye ilanyla divanı harpler teşkil ve İngiliz kavaniniyle milleti İslam'ı muhakeme ve tecziye etmek suretiyle Halifenin hakkı kazasma müdahale ve işgal altına alman yerlerdeki tebaai gayrimüslime ile biliştirak İslâmları katil ve İslam kız ve kadınlarının ırz ve namusunu hetk ve mukaddesatı Müslim'in tahkir ve Kitabullah tezyif edildiği haddi tevatüre vasıl ve bizzarure bunlara ilmimiz lâhik nezdimizde bu ahval sabit ve İslamiyet'in hasmı canı ve bütün ehli İslâm'ın cellâdı biamanı olan İngilizlerin Hilâfeti İslimiye'mizi dahi ortadan kaldırarak bütün cihana hâkim olmayı ve Müslümanları da bilkülliye mahvetmeyi tahtı karara almış iken bunlar ile mücadele etmemek Müslümanlıkla kabili telif değildir. Milletimiz hakayıkı âliyei İslamiye ve mezayayı cemilei Osmaniye'den hayli servete malik ve bahşayışı fitratı sübhaniyeden pek kıymetli bir nimeti istidadı haiz olduğu halde şifayı âcili devayı ittifaakta ariyan evliyayı umur ile aylardan beri muhitlerini sarmış olan hâdisatı mezkûrenin tatbikatı elimesi altında dilhun olageldiklerinden dolayı istihlâsı vatan ve hilâfet ve istiklâli mülk ve millet emrindeki fiarekât-ı vataniyeyi bir tehalükü hüdapesendane ile deraguş etmiş ve her tarafta silâh bedest olarak harekete müheyya bir hale gelmiştir. Dini Mübin'i İslamin bu husustaki nusus hikemiyesini neşir ve tamim edip muhafazai istiklâliyet ve irşadı avam zımında hasbeddiyane teveccüh eden farîzai mühimmeyi takip ve her ihtimale karşı vukubulacak taarruzu takım için (Va'tasimu...) emri celüi mucibince ümmeti vifakı ittihadı sevk ederek yar ve ağyar nazarında din ve devleti her türlü hata ve suinizardan vikaye ve binayı milleti felsefi hayatiyemizin istidadı nispetinde tesis eylemek mecburiyeti runümün oluyordu. Bu ise gerek icabatı şer'iyile ve gerekse istidadaü içtimaiyei milliyemiz itibariyle halen ve istikbalen müstakar vatan ve millet için havası ümmete teveccüh ediyordu. Bu sırada millet heyeti mecmuasiyle bu hizmeti âliye sâi olmak hissiyatıyla meşbu olmuş, Ankara'da Büyük bir Millet Meclisi küşadını nefislemre muvafık görmüş ve bimenihi taalâ Nisanın yirmi üçüncü Cuma günü de müzakerata iptidar eylemiş ve bu ana kadar da heyeti içtimaiyemizin ahvali ruhiyesine tevafuk edecek hidematta bulunmuştur.³⁹ Böyle bir am mühimde İstanbul muhitinde hevesatı hayvaniyesi melekâtı insaniyesine galip olan bazı bedtînetlerin İngiliz tağallüp ve tahakkümünden bilistifade menasibi âliyei ihraza heveskâr olmalarından naşi bu vifak ve ittihadı tam mı âdeta bir isyan şeklinde göstererek bir kısım yağmager halkı ecnebi parasıyla itma ve Anadolu'nun bazı nikatma sevk ve beynel İslâm sefki demaye tahrik eyledikleri bin türlü telinatla yade şayan hâdisaü müeşşifedendir. İnsanların taban menfaatperest olması itibariyle menafii zatiye daima her şeye tercih edilmekte ve bu da tabii bir hal olmak üzere telâkki olunmaktadır. İnsanlar taban böyle olduğundan şu esası muhafaza hikmetine binaen Cenabı Hak Kuram Keriminde (teavün)ü emrediyor ve buyuruyor ki, (teavenu...) Ey Müslümanlar, birbirinize iyilik hususunda yardım ediniz. Bu ayeti kerimenin hikmet ve menfaati dünyeviyesi beynel İslam uhuvvet esasım temin ve teyit içindir. İslâmlar, bu emri celile ittihadı berdevam kaldıkça uhuvvetlerinin zevaline imkân tasavvur edilemez. Her an ve zamanda İslâmlar için vacibülittiba olan bu esasatı diniyenin böyle bir amı hatarnâkde ihlâlîne çalışan ve binnetice İslâm arasına tohumu şıkak ve nifak saçarak İslam'ı birbirine boğazlatmak fikri melânetkârisiyle ortaya çıkan fâsiklar milletin gayei ulviyesini başka bir şekil ve tarzda göstermekte ve emellerine bu sureti şenianede vusulü tahayyül etmektedirler. Fakat emin olmak lâzım gelir ki; bu gibi telkinatı melûnanenin dimağı millette yer bulamayacağını takdir ve tayinden âciz olan satılmışlar pekâlâ bilmelidir ki, gaflet ve cinayetlerinin derecelerini neticenin husulüyle anlayacaklardır.

Cenabı Hak; "İnceküm fasikun beyna..." buyuruyor ki, mânayı münifi : (Size bir fâsik gelir de fena bir haber verirse o haberi iyi tetkik ediniz, bilâtetkik bir şey yapacak olursanız siz musibete duçar ve soma nadim ve pişman olursunuz.) Bu münasebetle zamanı saadette cereyan eden bir vakanın tafsiline lüzum görüyoruz. Beni Mustahk kabilesinden zekâtı şer 'iyei tahsil için sahibi Risalet Efendimiz bir zatı

³⁹- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, On üçüncü içtima, 9.5.1336 Pazar, I, s. 247

memuren göndermişti, kabile halkı bu zatın istikbaline çıkmışlardı. İstikbalcileri görünce kendisini öldürmeye geliyorlar, zannıyla korktu ve derhal geri dönerek koşa koşa Medine'ye geldi ve kabile zekât vermemek için silahlanmış, az kaldı beni öldüreceklerdi, dedi ve bu haber beynelmüslimin fevkalâde galeyanı mucip olarak mukatele vukuuna ramak kalmış idi. Sonradan meselenin tavazzuhu üzerine (İncaküm) ayeti kerimesi nazil olmuştur. Bir meselenin künh ve hakikatine nüfuz edemeyen bir adam haddizatında mevsubukelâm tanınmış bir zat olmuş olsa bile yanlış haberler vererek uhuvveti İslimiye'yi haleldar edebilmesinin ihtimali vardır. Bunun için her işitilen sözlerin bilâetkik sıhhatine kanaat getirmek ve hele ifsadat kabilinden şayiati kâzibeyi olduğu gibi kabul etmek şu ince dakikada pek muzır olsa gerek, Yirmi otuz sene zarfında sadrı islâmda yüz milyonu müteceviz nüfus havzai İslam'a dâhil olmuş iken beynelmüslimin fitne, fesadı nifak ve şikak zuhur etmesinden dolayı insanlar daima bir halde bulunmadığından ve ahlâk gittikçe bozulmaya başladığından milyonlarca nüfusla teşekkül eden Hükümetimiz küçülmeye başladı ve binnetice ecanibin istilâsına maruz kaldı.

İşte bunlar bizim için dersi ibret olmalı, umum kürrei arzda mevcut 300 milyonu müteceviz Müslümanlara bir melce kalmış ise o da burasıdır, buranın Halife i Mukaddesimiz, Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin ve Makamı Hilâfet ve istiklâli milletin muhafazası hususunda milletimiz Bünyan'ı marsus gibi müttehit bulunup inayeti süphaniye ye mazhariyeti temenni etmelidirler ve minallahüttevfik vesselâmü âlâ menittebealhüda.⁴⁰

Tunah Hilmi B. - Müsaade buyurunuz efendim, bir şey arz edeceğim.

Reis - Hamdullah Subhi Bey gelecek, ondan sonra söyleyiniz.

Hamdullah Subhi B. (Antalya) - *Muhterem arkadaşlar; biraz evvel Müfid Efendi Hazretlerinin okudukları beyannameden soma bendenizin diğer bir "beyanname okuması manasız, hatta münasebetsiz bir şey olacaktır. (Estağfurullah sedaları) Yalnız bu işin küçük, makul bir ciheti kalır, o da Müfid Efendi Hazretlerinin Umuru Şer'iyle Encümeni narama okudukları beyannamenin bendenizin anladığıma göre daha ziyade dâhili memlekete bir hitap gibi idare edilmesidir. Eğer bunu tasvip buyurur. Meclisi Âliniz aynı noktai nazarı kabul ederse ulemam izm yazmış oldukları beyannameyi memlekete tevcih ederiz. Eğer ikinci de, mazhar-ı tasvibiniz olur ise onu âlemi İslam'a hitaben neşrederiz. Mamañih nasıl tasvip ederseniz. (Berveçhi âti beyannameyi kıraat etti) :*

"Cenup çöllerinin bir köşesinde arzın seslerini dinliye dinliye yatan Peygamberi Zışan'ın ruhlarını ruhlarımızla birleştirdiği İslâm kardeşlerimizi, dini Mübin'in son askeri mahsur bir kale içinden size tevcihi hitap ediyor. Her taraftan üstümüze hücum ederek yüksele yüksele Osmanlı vatanım büsbütün boğmak isteyen ölüm kuvvetleri ortasında tehlikelerle muhat bir ada içinde kalmış gibiyiz. Size nidalarını yetiştirmek isteyenler gayz ve kin ufuklarından kopup gelen tehdit ve şutum, kızıp ve riya gürlütüleri arasında hakikatin sedasını duyurmaya muvaffak olabilecekler mi? Sınırlarında muharebelerin yangını hiçbir zaman sönmeyen, etrafında husumet dalgalarının medeni hayat bulmayan Anadolu'dan, bu ezeli gazâ ve cihat topraklarından yükselen hitabımız acaba iğfal ve desisenin bin mâniyası arasından geçip sizi bulabilecek mi?

Şam'ın, Kurtaba'nın, Kahire'nin, Bağdat'ın sükutundan sonra İslam'ın son Darülhilâfesi İstanbul da düşman silâhlarının gölgesi altına düştü. Afrika'nın sahilleri üstünden Akdeniz'i baştanbaşa kuşatan hâtıra engiz diyarlara Tuna yalılarında Ural'ın şimaline ve İç Asya'nın ucu bucağı olmayan bozkırlarına, Ganj'in, Pencap'ın velvelei sıtı hâlâ susmaya mamurelerine varıncaya kadar birer birer yâd ellerin kahır ve cebri altına giren aziz kardeş yurtlarına ağlarken nihayet Kiblegâhi İslam'ı, Ravzai Nebeviyi taşıyan Hicaz ve Yemen hittaları, Filistin ve Irak, Hindistan müntehalarına kadar Asya'da İngiliz saltanatının engin, nihayetsiz bir şehrahi oldu.

Kurunu vusta muharebelerinde vahşi ve hain bir idrak ile içinden tehlike gelebilecek komşu memleketleri boşluk haline çevirmek siyaseti şimdi aynı maksatla Anadolu'ya karşı tatbik ediliyor. Ta ki mahkûm Hindistan'ı mahkûm Mısır'a rapteden yeni esir memleketler, yeni İngiliz müstemlekeleri Anadolu içinde gelecek bir tehlide maruz olmasın... Bunun için Selçuki Türklerinden, dokuz buçuk on asırlık bir zamandan beri mevayı İslâm olan Anadolu'ya taraf taraf istilâ orduları çıkardılar. Bunun için Yunan Ordusu ismini taşıyan eşkiya sürülerinin kahir bir Türk ekseriyetle meskûn olan mamur ve mesut bir vilayetinizi vurgunla, yangınla, kesimle ıssız ve viran etmesine karşı ses çıkarmadılar. Bunun için beynelmilel bir heyetin mutantan bir ilâmı Yunan ordusunu cürmü meşhut halinde kana bulanmış bir katil

⁴⁰- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, On üçüncü içtima, 9.5.1336 Pazar, I, s. 247-248

gibi yakalamış ve cihana karşı teşhir etmiş iken "İsme devam et, sana beyanı itimat ediyoruz." dediler. Bunun için defteri amalinde bütün Mora ve Tesalya Müslümanlarının, Cenubi-Arnautluk, Makedonya ve Girit Müslümanlarının kıtali yazılı olan bu sefil orduyu daha fazla muta kılmak için basma bir İngiliz generalini kumandan tayin ettiler ve o, yangını söndürecek, ürpere ürpere kaçıp giden muhaceretleri durduracak yerde "Cephelerinizi geri alın, yüzlerce köyü Yunan işgaline terk ediniz." dedi. Bunun için Adana, Maraş, Ayıntab, Urfa gibi en kadim İslâm memleketleri, Fransız zabitlerinin idaresinde Ermeni kin ve gayzına, Ermeni ruhunun müfteris gılat ve husumetine yenecek, parçalanacak bir av gibi terk edildi. Hükümeti elim bir mütareke ile silahlarından tecrit edilmiş, orduları dağıtılmış bir millet, ana yurduna musallat olan başıboş bırakılmış ve yangıncı, yağmacı müstevlilere karşı müdafaadan başka ne yapabiliirdi? Biz bu sebeple aile ocaklarımızda eski gazalardan yadigar kalmış silâhlarımızla analarımız ve kız kardeşlerimizle çocuklarımız ve ihtiyarlarımızla her tarafta düşmanı karşılayarak geri iten bir halk mücadelesine başladık.⁴¹

İstilâya yardım etmeyen, Yunan garet ve kıtaline yem sahalar terk etmeyen, halkın vücuda getirdiği cepheleri geri almaya razı olmayan hükümetlerimiz İngiliz cebri altında birer birer mevkilerini terk ettiler. Her ikisi namus ve hamiyetiyle tanınmış iki asker olan Rıza ve Salih Paşaların Hükümetlerini, haklarında Halife ve milletin emniyeti tamimiyle tezahür etmiş iken istifa ettirmek suretiyle ıskat ettiler. Hâlbuki Anadolu'nun istilâya uğrayan kısımları evvelce istilâ edilmiş memleketlerinizden muhaceret eden mesken siz, maişetsiz yüz binlerce muhacirle dolu olan topraklardı. Balkan Muharebesinde yakılan köylerin, şehirlerin meşum aleviyle ve mazlum bir halkın kanıyla boyanmış kızıl, korkunç bir salıp önünde fevç fevç yurtlarından dışarı uğrayan muhaceretler henüz Anadolu topraklarında hastalıktan, açlıktan perişan bir halde sürünürken arkalarından eski katilleri yetiştirdiler. Başlarına tekrar musallat ettiler. Birliğini, istiklâlini müdafaa ettiğimiz Anadolu öz vatanından matrut olmuş kaç bedbaht Müslüman millete darüleman bir topraktır. Kırım'dan, Bosna-Hersek'ten, Kafkasya'dan düşman akınları önünde terki diyar edenler gelip onda kendilerine bir vatan buldular. İşte parçalamak, dağıtmak istedikleri memleket, İslamiyet'in birçok bedbaht evlâdına bağrında yeniden hakkı hürriyet, hakkı hayat veren bu memlekettir. İçeride her gün biraz daha büyüyen, tesir ve nüfuzunu her an biraz daha artıran halk mukavemetini kırmak için İngiliz siyaseti her çareye başvurmayaya karar verdi.⁴² Bu fikrin en evvel cihan matbuatına "Türlere sulhu kabul ettirmek için vesaiti zecriye kullanılacak", suretinde ilân ettiler. Tarihi siyasetinin hiçbir devrinde Hükümet adamları maksatlarını riya ile örtmekte şimdi görüldüğü kadar şerir ve küstah olmamışlardır. Türk Payitahtının Türlere terk edileceğini, Halife ve Sultanın İstanbul'da ipka olunacağını" Hindistan'a resmen tebliğ eden İngiltere aradan on gün geçmeden bu taahhüdü alenisini bilfiil nakzette hiçbir beis görmedi. İstanbul işgali askerî altına alındı. Askerlerimiz gece uykusu arasında yataklarında bastırılmak suretiyle şehit edildi. En maruf ricali mülkiye ve askeriyemiz, erbabı kalemimiz, birçok mebuslar ve ayan tahassungâhında haydut yakalanır gibi tevkif ve nefyedildiler. İstanbul İngiliz İdare-i Örfiye si altına alındı ve bunun üzerine Millet Meclisi ecnebi tahakküm ve tazyikinden hür olan bir kısım memlekete çekilmeye mecbur oldu.

Sulhu hazırlamak için Payitaht işgal edildi. Sulhu hazırlamak için meşru Hükümetlerimiz indirildi. Sulhu hazırlamak için İngiliz himayesi altına imzasını koymuş, her şeyi Garbın adalet ve merhametinden bekleyecek kadar anlayışsız, idaresiz bir adam yeniden Sadarete getirildi. Anadolu mukavemetini kırmak için kendi Hükümetimizi, kendi milletimiz aleyhine taslid etmek, makamı itfayı şeref-i İslam için kanını akıtan mücahitlerin aleyhine kullanmak gibi iblisane bir fikri sahai tatbike koydular. İdraksizlik ve cehli gayz ile gözleri kapanmış olan bir kaç adamı Anadolu kuvvetlerini arkadan vurmak üzere harekete getirdiler. Orduyu terhis etmek, köylülere Kuvayi Millîyeyi âsi tanıtmak, milleti kendine şeref veren en asil ve civanmert evladına karşı şüphe ve tereddüde düşürmek, sulhu hazırlamak için İngiliz emri altında çalışan vatansızların ilk işi oldu.

İşte biz, bir taraftan müstevlileri geldikleri yerlere tart etmek, diğer taraftan iğfal ve ifsat edilenleri yola getirmekle meşgul olduğumuz bir zamanda sizi hakikatten haberdar etmek istedik. Zira öğrendik ki, Mısır'da ve Hint'te olduğu gibi İslam'ın başını İslam'ın eliyle ezenler bizi Halifeye âsi ve günahkâr bir zümre olarak tanıtmak istiyorlar. En eski zamanlarda olduğu gibi bugün de İslâm dinine ve İslâm âlemine karşı deruhte ettiği muazzam vazifeye gevşemez, sarsılmaz bir iman ile sadık olan milletimiz düşmanların tezvîr ve iğfaline kapılmaktan sizi tahzir eder. Cenubun kızgın çöllerinden, Şimalin buzlu iklimlerine ve Şarktan Garba kadar asırlar arasında gazadan gazaya koşan milletimiz din yolunda kurban ettiği milyonlarca şehitlerinin vediai mübareki olan maksada merbut kalmakta devam ediyor. İslam'ın son

⁴¹ - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, On üçüncü içtima, 9.5.1336 Pazar, I, s.248

⁴² - T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, On üçüncü içtima, 9.5.1336 Pazar, I, s.248

yurdunda son kurtuluş cihadını yapan kardeşlerinize karşı en büyük zulmü yalnız idlâl ve tezlilden ibaret olmayan düşmanların, cebir altında neşrettirdikleri fetvalara cevap olarak Anadolu'nun her tarafından dini Mübin'in sadeyi hakikisi yükseldi. Yüzlerce müftü ve müderrisin müşterek imzalarıyla ıstar ettikleri fetvalar doğru yolu milletimize ve cihanı İslam'a işaret etti: Adayı Müslim'in olan düveli muhasama tarafından fiilen işgal edilen Makamı Hilâfette cüyüş Müslim'in silâhlarından tecrit, deva iri Hükümete vaziyet ve idare-i örfiye ilân ve hukuku hilâfet gasp edildikten soma Halifei Müslim'inin istihlâsı hususunda kudreti mümkünlerini sarf etmek bilumum Müslim'ine farz olduğunu ulemayı dinimiz tebliğ ve tamim ettiler. Bu sadeyi şer iyi siz de işitin. İslâm birliği fikrinin muahhar an en büyük mümessili olan Yavuz Sultan Selim'in dediği gibi "İslâm gönüllerinin toplu olması için kendisini perişan eden milletimize, onun dâvayı istiklâlîne, manevî teyit ve müzaheretinizi bir saniye eksik etmeyin; ta ki, İslam'ın bir küsufu tamma giden güneşi büsbütün kararmasın, tekrar âlemimiz üstünde ışıdamaya başlasın. Selam ve hidayet her zaman din kardeşlerimizin üzerine olsun."⁴³

Meclisteki bu konuşmalardan sonra her iki bildirinin yayınlaması oya sunuldu. Her iki bildirinin yurt içinde ve yurt dışında yayınlanması kabul edildi.

2. SONUÇ

Heyeti Temsiliye'nin 19 Mart 1920 tarihli seçim talimatına göre seçilmiş olan milletvekilleri Nisan ayı başından itibaren Ankara'ya gelmeye başlamışlardır. Heyeti Temsiliye açılış için bir program düzenlemiş, bunu yurdun her tarafındaki askerî ve mülkî makamlara göndermiştir. Sivas'ta yayımlanan "İrade i Milliye" gazetesinin 22 Nisan 1920 tarihli sayısında yayınlanmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920 Cuma günü, saat 13.45'te toplanmıştır. Hazır bulunan en yaşlı üye 1845 doğumlu Sinop Milletvekili Şerif Bey'dir. Başkanlık kürsüsüne çıkar ve açış konuşmasını yapar.

Geçici Başkanın konuşmasından sonra, söz alan Mustafa Kemal Paşa, "Yüce Meclisimiz, bilindiği gibi olağanüstü yetkileri haiz olarak yeniden seçilen milletvekilleri ile saldırıya uğrayan Başkent'ten canını kurtararak buraya gelen milletvekillerinden oluşmaktadır. Bu milletvekilleri ile bir Yüce Meclis oluşturulması ancak yeni bir seçim usulü ile seçilen milletvekilleri ile kabil olabilmıştır. Şu anda Meclisimiz toplanmıştır. Yeni seçimlerle evvelce seçilenlerin eşit yetkide görev yapacağı kuşkusuzdur." diyerek seçim tutanaklarının incelenmesi için komisyon teşkilini önerir ve öneri kabul edilir.

5 Mayıs 1920 birleşiminde de, Hamdi Namık Bey (İzmit), millî hareketin bir ayaklanma gibi gösterilerek fetvalar düzenlenmesine karşı İslâm âlemine bir bildiri yayımlanmasını zorunlu gördüğünü beyan ile bir önerge vermiş, Başkan Hamdullah Suphi Bey (Antalya) in böyle bir öneri olduğunu söyleyerek önerge gereği yapılmak üzere Şer'îye Encümenine gönderilmiştir. 9 Mayıs 1920'deki birleşimde Encümenin ve Hamdullah Suphi Beyin ayrı ayrı hazırladığı aşağıdaki Beyannameler okunarak yapılan görüşmelerden soma birincisinin yurt içinde, ikincisinin İslâm âlemine yayınlanıp dağıtılması kararlaştırılmış, TBMM adına Mustafa Kemal Paşa tarafından imza edilen ve İslâm dünyasına hitap eden Beyanname aynı gün Anadolu Ajansı vasıtasıyla yayınlanmıştır.

⁴³- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, On üçüncü içtima, 9.5.1336 Pazar, I, s. 247-249

Resmi Kaynakları

- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, 23.4.1336 Cuma, I
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İkinci İçtima, 24.4.1336 Cumartesi, I
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Üçüncü İçtima, 25.4.1336 Pazar, I
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, On üçüncü içtima, 9.5.1336 Pazar, I

Diğer Kaynaklar

- Alptekin Müderrisoğlu, (1990), Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları
- Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri, Ankara, 1982, s. 80-81 (Belge no: 83)
- Çoker F. (1994),Türk Parlamento tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Döne 1919-23, Ankara
- Ezherli İhsan, (1992) Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920), BMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları no: 54
- İhsan Güneş, (1997), Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünce Yapısı, İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Müderrisoğlu Alptekin (1990). Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara,
- Tanör Bülent, ( ), Kurtuluş ve Kurulu, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul
- Tunaya Tarık Zafer, (202), Türkiye'de Siyasal gelişmeler (1876-1938), İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, İstanbul.